

JOHN SAILLANT

„Milyen rettenetes kérdéseket tanulunk meg feltenni!”

Abolicionizmus, transzcendentalizmus és modernizmus
Ralph Waldo Emerson gondolkodásában

„Legyen igazság és erény ... és akkor összhang lesz.”
Ralph Waldo Emerson: *Journal* (1841)

Ebben a tanulmányban az Emerson-kutatás két irányzatát kísérem meg egyesíteni. Az egyik irányzat Emersont mint filozófust vizsgálja, a másik mint abolicionistát. Az alábbiakban azt kívánom megmutatni, hogy Emerson 1830-as és 1840-es években kifejtett transzcendentalista filozófiáját felváltotta egy radikálisan modernista filozófia, melyet az 1850-es években az abolicionista mozgalomban való részvétele idején dolgozott ki, és 1860-ban a *The Conduct of Life* című művében fejtett ki. Gondolatmenetem alapvetése az a meggyőződés, hogy sem Emerson filozófiai fejlődése, sem pedig az amerikai modernizmus eredete nem érthető meg, ha nem vesszük figyelembe Emerson amerikai rabszolgaságról vallott nézeteit.

Ha Emersonra mint filozófusra gondolunk, egy figyelemre méltó 19. századi individuüm portréja bontakozik ki előttünk. Emerson énhez való viszonyulása, eszméinek változása az én igenlésétől annak meghaladásáig, már régóta az egyik központi témája az amerikai Emerson-kutatásnak. Az egyik kutató így foglalja össze ezt a változást: „Tiszta erővé való átalakulása során Emerson ‘eszme’ vagy ‘én’ fogalma túllép önmagán. Tökéletes transzparenciára törekszik, illetve az én önkéntes feladására – az autonóm identitás erőteljes igenlésétől való egyfajta mártír- vagy szellemszerű szabadságra.”¹ Egyes kutatók – bölcsen és helyesen – Emerson társadalmi etikáján belül helyezték el ezt a transzcendentalizmust.² Ez a kép azonban – melyet maga Emerson sugallt – számunkra nem kielégítő, mivel nem foglalja magában Emerson jelentős abolicionista munkásságának a vizsgálatát. Emerson abolicionista felfogása világosabban tetten érhető naplóiban, mint publikált írásaiban, ám amikor az – magánjellelű írásai megbízható kiadásával – részletesen ismertté vált a kutatók számára, egyoldalú kép bontakozott ki a transzcendentalistáról mint társadalmi aktivistáról.³ E kép alapján Emerson az idealizmus és materializmus között zajló ősi vita egyik résztvevőjeként jelenik meg, úgy, mintha az idealizmushoz tartozna, és a faji kérdés csupán annyiban foglalkoztatta volna, amennyiben a rabszolgaság filozófiáját szégyenteljes intézménynek tartotta. Ezzel ellentétes az én Emerson olvasatom, mely egyesíti a filozófust és az abolicionistát, hangsúlyozva, hogy a filozófiája és rabszolgasággellenes fellépése közötti kölcsönhatás Emersont eszméinek radikális felülvizsgálatára vezette az 1850-es években.

¹ Lopez, Michael: *Emerson and Power: Creative Antagonism in the Nineteenth Century*. Dekalb, 1996. 210.

² Lyttle, David: *Emerson’s Transcendental Individualism*. In *The Concord Saunterer*, new series 3. évf. 1995. ősz. 100.

³ Gougeon, Len: *Virtue’s Hero: Emerson, Antislavery, and Reform*. Athens, 1990. 337.

Annak ellenére, hogy az amerikai forradalom éveiben Északon kezdetét vette a rabszolgaság eltörlése, s az abolicionisták politikai ereje növekvőben volt a 19. század harmincas éveiben, Emersonnak nagy csalódást okozott az, hogy az amerikaiak transzcendentalista megfontolásokból vonakodtak attól, mi több, képtelenek voltak arra, hogy fellépjenek a rabszolgaság ellen. Ezért a társadalom szabályait megérteni és azokat megreformálni képtelen, csalódott látnok szerepét felvevő Emerson gondolkodása egy, a szentimentalista társadalomfilozófián alapuló transzcendentelizmustól a modernizmus irányába mozdult el. Az amerikaiak rabszolgasággal szembeni ellenállásának Emerson szerinti gyengesége arra készítette őt, hogy az 1830-as és 1840-es években született írásainak organicizmusát széttörje, és leszámolva azzal a korábbi meggyőződéssel, hogy a transzcendentelizmus az egyén és a társadalom számára egyaránt biztosítja a fejlődéshez szükséges alapelveket, az ént és a társadalmat új, modernista szellemben közelítse meg. Emerson kései énjé már távol állt attól, hogy örömét lelje a transzcendenciában, vagy hogy a transzcendentalisták társadalmáról képzelegjen, és keserűen bánkódott afelett, hogy a társadalmat annak tagjai sohasem lesznek képesek úgy értelmezni, ahogy azt ő teszi. Amennyiben az effajta felfogás modernista álláspontnak tekinthető (én úgy gondolom, igen), és amennyiben Emerson a rabszolgaságról való gondolkodás révén jutott el hozzá (úgy vélem, igen), elmondható, hogy az amerikai modernizmus eredete bizonyos értelemben a rabszolgaságban, valamint a feketék és fehérek közötti faji kapcsolatok történetében keresendő.

Az *Essays* című 1844-ben megjelent kötete és Abraham Lincoln elnökké választása között eltelt tizenhat évben Emerson filozófiáról, irodalomról, a rabszolgák felszabadításáról és egyéb témákról adott elő. Az ezekből az évekből származó naplójának folyamatosan visszatérő tárgya a rabszolgaság és a rabszolgák felszabadításának kérdése.⁴ Ugyanakkor – érdekes módon – 1860-ban Emerson megjelentette *The Conduct of Life* című könyvét, mely az 1850-es évekbeli naplójából merít, ám itt nem érinti közvetlenül a rabszolgaság problémáját. Gay Wilson Allen a következőképpen fogalmaz a kötetéről: „1860 novemberében végre megjelent Emerson *Conduct of Life*-ja. (...) A könyv tartalmilag azonban még csak halvány célzást sem tett az erősödő nemzeti válságra.”⁵ Ugyanakkor Emerson naplójának, abolicionista előadásainak, valamint a *The Conduct of Life* alapos vizsgálata arra utal, hogy a mű filozófiai válasznak tekinthető azokra az állapotokra, melyeket Emerson naplóiban rögzített és abolicionista előadásaiban közvetlenül felvetett. Mint mindig, Emerson számára a társadalmi és kulturális viszonyok filozófiai kérdéseket vetettek fel, melyek retorikai válaszokat igényeltek.⁶

Hogy megértsük a *The Conduct of Life*-ot, meg kell vizsgálnunk naplói alapján, hogy Emerson miként dolgozta ki retorikáját. Látnunk kell, hogy magánfeljegyzései, beszédei és esszéi között mély szakadék húzódik. Ezen szakadék vizsgálata révén feltárhatók azok a módosítások, melyeket Emerson közönsége befolyásolása érdekében hajtott végre.

⁴ The Complete Works of Ralph Waldo Emerson. Boston and New York, 1903. (a továbbiakban: Complete Works) VI. 332–333.

⁵ Allen, Gay Wilson: Waldo Emerson: A biography. New York, 1981. (a továbbiakban: Allen) 604.

⁶ Ralph L. Rusk felismerte, hogy a *The Conduct of Life*, még ha indirekt módon is, összefügg annak társadalmi és történeti kontextusával: „A felszínes olvasó számára Emerson új könyve, a *The Conduct of Life*, mely december 8-án jelent meg, bizonyára furcsa mód időszerűtlennek tűnt azon izgalmas események közepette, melyek a nemzetet a háborúba sodorták. Charles Norton azonban közelebbi lehetett az igazsághoz, amikor [Arthur Hugh] Cloughnak azt mondta a könyvről, hogy az soha jobbkor nem jelenhetett volna meg. Számára úgy tűnt, hogy az örök törvényeken alapuló morális alapelvek mű általi megerősítése volt az, amire a leginkább szükség volt.” Rusk, Ralph L.: *The Life of Ralph Waldo Emerson*. New York, 1949. (a továbbiakban: Rusk) 405.

Olyan módosításokról van szó, melyek álarcként szolgáltak Emerson számára, aki tisztában volt azzal, hogy (gyakran szentimentális irányultságú) eszméi és értékei nem lesznek meggyőzőek közönsége számára. Emerson jellegzetes retorikája nyilvánvalóvá válik abban, ahogy előadásai különböznek naplójától. Daniel Websternek az 1850-ben hozott szökevény rabszolgákról szóló törvény támogatására, valamint Lemuel Shaw bíró 1851-ben a „szökevény rabszolga törvény alkotmányellenessége kimondásának” az elutasítására reagálva Emerson ezt írta naplójában: „Ez pusztán a lelkiismeret ügye, nem pedig a dühé – szájalomra és részvételre szóló felhívás. (...) A kötelességtudattal ellentétben, és ezért minden emberi lény – értelmi képességével és erkölcsi érzékenységgel arányban születésétől fogva e törvény elszánt és természetes ellensége.”⁷ Ebben a naplóban Emerson nyolcvanöt egymást követő oldalon át ír a szökevény rabszolga törvényről – olyan hangsúlyos tárgyalása ez egy témának, amihez fogható nem található naplóiban. Ugyanakkor *A szökevény rabszolgatörvény* című nyilvános beszédében, amit 1854-ben New Yorkban mondott el, Emerson ettől eltérő álláspontra helyezkedett, kijelentve, ellenére van, hogy „nyilvános kérdésekbe bonyolódjon”, és sejtetni engedte, a rabszolgaság kérdése mindaddig nem foglalkoztatta, amíg a szökevény rabszolga törvény szövetségi jogszabály jellegéből fakadó következményein keresztül nem érintette őt magát: „Mindaddig úgy éltem, hogy nem kellett szenvednem az amerikai rabszolgaság intézményével járó kellemetlenségektől. Sohasem láttam korbácsot, sohasem hallottam annak suhogását, sohasem éreztem a béklyót beszédem és cselekvésem szabadságán mindaddig, amíg Webster úr személyes befolyása révén elhozta az országnak a szökevény rabszolga törvényt.”⁸ Nyilvános beszédében Emerson olyan álláspontot foglalt el, mely – úgy vélte – meg fogja győzni közönségét, amely jöllehet meggyőződéses abolicionistákból, de mégis amerikaiakból állt. Ez az álláspont az elszigetelődő személyesség álláspontja, mely, még ha meg is érinti egyfajta „kötelességtudat”, az egyéni jogokra épít. Amíg az érzékenység és az erény elsőrangú szerepet töltenek be Emerson rabszolgaságról szóló magánjellegű feljegyzéseiben, amikor polgártársaihoz szól, az egyéni jogok kerülnek az előtérbe.⁹ Az individualizmus volt az az álarc, amit ekkor Emerson magára öltött, mivel ismerte közönségét.

Emerson abolicionista előadásaiban arra tett erőfeszítést, hogy az 1850-es években közönségéhez a republikánus párt nyelvén szóljon, habár érdekei nagyban eltértek a korabeli republikánusokétól. Eric Foner megmutatta, hogy „a republikánus fejlődésfel fogás” része volt „a jövedelem elosztásának egyenlőbbé, és a társadalmi mobilitás általánosabbá tétele a folyamatos gazdasági fejlődés révén.” A Republikánus Párt ideológiája és Emerson közötti kapcsolat alapja az a nézet, hogy „nem áll fenn valódi konfliktus a különböző társadalmi osztályok érdekei között”, hanem inkább „az érdekek összhangja” jellemzi azokat.¹⁰ Emerson, bár elfogadta az érdekek összhangját a gazdasági szabadság-

⁷ Daniel Webster (1782–1852) korának kiemelkedő politikusa és nagyhatású szónoka, aki jelentős szerepet játszott az 1850-ben a déli és északi államok között létrejött kompromisszumos megállapodás létrejöttében. Ennek egyik elemeként Kalifornia szabad államként csatlakozott az Unióhoz, illetve megszigorították a szökevény rabszolgákról szóló törvényt, amit Webster – a kompromisszum sikere érdekében – lelkesen támogatott. A rabszolgaságellenes körök emiatt heves támadásokat intéztek ellene. (A fordító megjegyzése.) Gilman, William H. et al. (Ed.): *The Journals and Miscellaneous Notebooks of Ralph Waldo Emerson*. Cambridge, 1960–1982. (a továbbiakban: *Journals*) XI. 360–362.

⁸ *Complete Works*. XI. 219.

⁹ Emersonnak ez az erőfeszítése arra, hogy polgártársait – az általa elképzelt – saját hangjukon szólítsa meg – Allen szavaival élve, „pragmatikus hang”-ot kölcsönöz a *The Conduct of Life*-nak. Allen 604.

¹⁰ Foner, Eric: *Free Soil, Free Labor, Free Men: The Ideology of the Republican Party before the Civil War*. New York, 1970. (a továbbiakban: Foner) 19–21., 38.

ban és terjeszkedésben, mégis egyfajta közvetlenebbül és szentimentálisan érzékelt egységet próbált meg rekonstruálni ezen összhangon túl. Ám már tíz évvel abolicionista beszéde előtt – *Experience* című esszéjében – tudta, hogy az Egyesült Államokban csak úgy segítheti elő az egységet, ha közönségének engedve az individualizmus eszméjét helyezi előtérbe.

Emerson abolicionizmusa összhangban állt transzcendentalizmusával. Az 1850-es években tartott abolicionista előadásai azt mutatják, hogy nem csupán az emancipációt támogatta, hanem a nemzeti egységet is. Nem sokra értékelt az olyan egységet, amely csupán az abolicionista érzületből állt. Célja több volt az abolicionizmusnál: a hit egységét kívánta megteremteni. Ugyanakkor az ilyen egységet úgy állítja be, mint az abolicionizmus folyamányát: „A Rabszolgásgellenes Társaság (*The Anti-Slavery Society*) ebben az évben számos új taggal bővül majd. Csatlakozni fog hozzá a Whig párt és a demokraták is. Csatlakozik majd hozzá a szabad államok lakossága. Nincs kétségem afelől, hogy végül a rabszolgatartó államok is csatlakozni fognak. Ám függetlenül attól, hogy ez mikor következik be, vagy hogy ki csatlakozik hozzá és ki nem, remélem, elértünk a hit nélküliség végére, eljutottunk ahhoz a hithez, hogy a világban létezik isteni gondviselés, mely csak akkor hoz számunkra üdvözülést, ha együttműködünk vele.”¹¹

Abolicionista előadásai során Emerson a republikanizmus nyelvezetét és a szentimentális egységet – a természetet, az erényt és az erkölcsi érzéket – megidézve helyezkedett szembe a rabszolgasággal. Webstert például kemény kritikával illeti, amiért „retorikájában” elfordult az erkölcsi érzéktől, Charles Sumnert pedig megdicséri erényéért.¹² Továbbá a természeti törvény és kártérítés nála gyakorta megjelenő gondolataihoz visszatérve, Emerson figyelmezteti közönségét arra, hogy amikor az Egyesült Államok embereket rabszolgasorba taszít, szemben találja magát a természettel: „A rabszolgaság csüggesztő dolog, ám a természet nem tehetetlen, és végül minden rosszat eltöröl. A természet aktív megnyilvánulásai azonban csak évszázadokban és évezredekben mérhetők, és próbára teszik a rövid életű ember hitét. (...) Míg a rabszolgaság összeegyeztethetlensége azon elvekkkel, melyekre a világ épült, garantálja annak bukását, elismerem, hogy ennek kivárása szinte elviselhetetlen türelmet igényel a halandók részéről, és úgy tűnik, többet vár el tőlük, mint a pusztá reménykedést.”¹³ Emerson beszéde retorikai, tudatos válasz Websternek, mivel míg Emerson biztosítja közönségét a rabszolgaság haláláról, együttáll arra is ösztönzi őket, hogy tevőlegesen lépjenek fel ellene.

Emerson az „erkölcsi érzék” gyengeségét látja Websternél, szerinte ez vezetett a szökevény rabszolga törvény által okozott 1850-es szakadáshoz, és egyúttal felveszi a retorikai kesztyűt abolicionista beszédeiben és filozófiai esszéiben.¹⁴ Jóllehet Emerson értékelt az egységet, az 1844-ben megjelent *Essays* utáni években úgy látta, hogy szellemi pályája nem az egységet, hanem a szakadást segíti elő. Egy 1847-es naplóoldalon a szellemi tevékenységen keresztül megvalósuló elválasztás gondolatát ismételgeti: „Az érte-

¹¹ Complete Works. XI. 244.

¹² Complete Works. XI. 221–223. Charles Sumner (1811–1874) rabszolgásgellenes politikus, Massachusetts állam szenátora, aki 1856 májusában a szenátusban elmondott nevezetes beszédeben élesen bírálta a déli államokat, különösen Dél-Karolina államot a rabszolgaság intézménye miatt. Néhány nappal a beszéd után egy déli politikus megtorlásul eszméletlenül utlelte Sumnert, akire ettől kezdve az északiak úgy tekintettek, mint a rabszolgaság elleni küzdelem mártírára. (A fordító megjegyzése.)

¹³ Complete Works. XI. 238–240.

¹⁴ Complete Works. XI. 222–223. Emerson a klasszikus retorikára is utal *The Assault on Mr. Sumner* című beszédeiben, és Sumnert nem csupán Isaac Newtonhoz hasonlítja, hanem „az ókor első szónokaihoz”, ily módon dicsérve Sumner „lelkét” és azt, hogy beszédeire alaposan fel szokott készülni – ez példa arra, hogy Emerson egyesíti a platói és szofista szónoklat-felfogásokat. Complete Works. XI. 250–251.

lem elvlaszt. (...) Az értelem a leghatározottabban elvlaszt. (...) Az értelem elvlasztja a személyiséget. (...) Az értelem elvlasztásra törekszik.”¹⁵

1844 után ezen kívül Emerson azt tapasztalta, hogy elszakadt közönségétől, és hogy a „hitnélküliség” fenyegeti: egyaránt elszigetelve, a websteri kompromisszum gyümölcse nélkül és megfosztva az igazságban való szilárd hitétől. Itt még az *Experience*-ben található csekély bizonyosság is hiányzik, az, hogy legalább a relativizmus és szubjektivitás a tudás és igazság megbízható alapját alkotja, annak megerősítése, hogy legalább ő és közönsége tudja, hogy emelkedő csillagra kapaszkodtak. Emerson úgy látja, hogy az egyént és a tudást valami hatalmas erő elvlasztotta egymástól.

Emerson új látomásának a része volt a történelem új felfogása, mely minőségileg különbözött a *Nature*-ben és az *The Oversoul*-ban megfogalmazott történelemfelfogástól (a történelem mint organikus fejlődési folyamat) és a *History*-ban megfogalmazottaktól (a történelem egy olyan folyamat, melyben minden egyén otthonra talál a racionális intuíciónak révén). Az 1840-es években Emerson a geológia nyelvén kezdte el konceptualizálni a történelmet, hangsúlyozva a különböző korok közötti szakadékokat, valamint – és ez lényegesebb – az emberek közötti megosztottságot.¹⁶ Emerson az egyént és a társadalmat egy hatalmas, személytelen folyamat részeként látta, melyek leírásához – korábbi írásaival ellentétben – nem a körök és a szférák, hanem a rétegek és az éjszaka fogalmait használta. A *The Conduct of Life*-ban Emerson nyilvánosan tesz erőfeszítést arra, hogy bemutassa ezt az új tapasztalási és gondolkodásmódot.

A kötet *Fate* című első esszéje Emerson magánjellegű kijelentéseivel kezdődik a tudás megbízhatatlanságáról és a *Politics*, valamint *Experience* című korábbi írásaiban megfogalmazott végkövetkeztetések finom elutasításával, miszerint a pozitív hitvallás a negatívumokból alakul ki, mint például az egység és a közös tudat¹⁷ hiányából: „Alkalmatlanok vagyunk arra, hogy dacoljunk a korral. Geometriánk nem képes átfogni az uralkodó eszmék hatalmas pályáit, meglátni visszatérésüket és összebékíteni ellentéteiket. Csupán saját polaritásunknak tudunk engedelmessé válni.”¹⁸ Emerson tálalásában mindez nem pusztán metafizikai rossz közérzet, hanem a közös tudat személyességben való feloldódása: „uralkodó eszmékre,” „ellentétükre” és „a saját polaritásunkra” utal, nem pedig a valóságra. Emerson számára a meggyőző metafizika elvesztése és a közös tudat felbomlása valójában ugyanannak az éremnek a két oldala volt. A racionális intuíciónak 1860-ra elvesztette a képességét a szentimentális egység elősegítésére. Egyszerűen arról van szó, hogy Emersonnál az eszmék ellentéte a társadalmi kapcsolatok ellentétét jelenti. Ezekben a hangzatos fogalmakban Emerson a közös tudat szétesését összekapcsolja a társadalom képtelenségével arra, hogy uralja „az időket”. Ezután Emerson 1844 után keletkezett naplójának és beszédeinek a lényegét foglalja össze a reform gondolatára utalva, világossá téve, hogy pályája kísérlet volt közönsége befolyásolására: „Vágyaink teljesítése érdekében tett első lépéseink során áthághatatlan korlátokba ütközünk. Égünk a vágytól, hogy megreformáljuk az embereket. Számos kísérlet után úgy találjuk, hogy korábban kell kezdenünk – az iskolában. A fiúk és lányok azonban nem tanulékonyak; semmire sem megyünk velük. Arra a következtetésre jutunk, hogy rossz anyagból gyúrták őket. Még korábban kell hát elkezdenünk a reformokat – a teremtésnél – azaz vagy a sors, vagy a világ törvényei léteznek.”¹⁹

¹⁵ Journals. X. 159.

¹⁶ Journals. XI. 141. 167.

¹⁷ Emersoni kontextusban az angol eredetiben szereplő *common sense* konvencionális magyar fordítása – „józan ész” – helyett megfelelőbbnek tűnik a közösség gondolkodásmódjának egységét jelölő „közös tudat” kifejezés használata. (A fordító megjegyzése.)

¹⁸ Complete Works. VI. 3.

¹⁹ Complete Works. VI. 3–4.

E reformról szóló mondatok, melyek a *Fate* című írás második bekezdését alkotják, Emersonnak az esszéiben megfogalmazott alapvetését foglalják össze, mely nem különbözik a *Nature*, *History*, *Politics* és *Experience* írásokban megfogalmazottaktól: hogy tudniillik az emberi lények egy hatalmas rendszerben léteznek. Emerson konklúziója a *Fate*-ben azonban meglehetősen különbözik korábbi esszéinek a végkövetkeztetésétől. Azokban ugyanis arra jutott, hogy a közös tudat révén az egyének természetes és egészséges módon egyesülve léteznek a rendszerben. Emerson kinkeservvel állapította ezt meg, még ha az *Experience* képei és hangneme ezt meg is cáfolja. Korábbi írásai az emberi egységet olyan egyszerű és empirikus jelenségként ábrázolják a rendszerben (a természetben), mint ami valóban a közös tudat terméke – a racionális intuíción keresztül felfedezett emberi egység. Emerson közös tudat meghatározása természetesen retorikai, jócskán távol áll attól a közös tudattól, melyben közönsége tulajdonképpen élt. A *Fate*-ben azonban az emberi egység rendszerben való felfogása magányos elgondolássá válik, elszakadva a közös tudattól. Ez az írás megmutatja, hogy nemcsak az egyéni megértés episztemológiája foglalkoztatta Emersont, hanem a társadalmi megértésé is, más szóval ez az episztemológia olyan filozófia, ami meggyőző a társadalom tagjai számára. A *Fate*-ben azonban a tiszta megértés, a hegeli abszolút megértés sűrített, kevésbé szerencsés változata kerül előtérbe. Emerson nem az egység reményében, a *via affirmativában* talál megnyugvást, hanem a hegeli felismerésben, miszerint az emberi teremtmények egyedül – nemcsak a teremtésben, hanem a társadalomban is egyedül, nem csupán egyedülállóan, de magányosan is – értik meg a rendszert: „Ha azonban létezik egy ellenállhatatlan hatalom, az a hatalom önmagát érti meg.”²⁰

Ennek ellenére a *Fate* retorikus esszé, mivel Emerson a nagyság eszményét állítja közönsége elé: „Mondjuk el őszintén a tényeket. Amerika a felszínesség hírnevének örvend. A nagy emberek és a nagy nemzetek nem hencegők és pojacák, hanem az élet borzalmának a szemlélői, és megemberelik magukat annak érdekében, hogy szembenézzenek vele.”²¹ A szentimentális egység azonban, mely központi jelentőségű volt Emerson 1830-as években írott naplóiban és nyilvános írásaiban, 1860-ra teljesen felbomlott. A *Fate*-ben nyoma sincs a korábbi írások szentimentális képi világának, még csak kísérlet sem történik ennek létrehozására úgy, ahogy az az *Experience*-ben történik, ahol például a két glóbusz képe az egy ponton érintkező individuumokat reprezentálja. Az abszolút tudás felett érzett hegeli diadalittasság érzése sem fedezhető fel itt. Ehelyett az egyének a gigantikus rendszerben való feloldódásának a képei jelennek meg: „A spártai, aki hazája vallásának a megtestesítője, szó nélkül vállalja a halált a magasztos cél érdekében. A török, aki úgy tartja, világrajövele pillanatában végzete meg van írva a sors könyvében, habozás nélkül dől szablyájába. A török, az arab vagy az orosz elfogadja a számára előre elrendelt sorsot. (...) A kerék alatt fekvő hindu éppily eltökélt.”²² Emerson sötét látomását a szentimentalizmus hiányával kapcsolja össze. „A természet nem szentimentalista – nem kényeztet el, nem bugyolál be bennünket. Látnunk kell, hogy a világ brutális és barátságtalan, mogorva, és rá se hederít, ha egy férfi vagy egy nő alámerül – porszemként nyeli el hajónkat.”²³

Emerson hosszasan fejtegeti esszéjében a „sors” szó meghatározását: az „a jellem fölött zsarnokoskodó szervezet”.²⁴ Úgy véli, a sors nyilvánvalóan ott van a morfológiában, a klímában, a társadalmi nemben, a vérmérsékletben és az osztályban. Emerson osztályra utaló megjegyzése azt jelzi, hogy az egységet megbontó társadalmi megosztott

²⁰ Complete Works. VI. 4.

²¹ Complete Works. VI. 5.

²² Complete Works. VI. 5.

²³ Complete Works. VI. 6.

²⁴ Complete Works. VI. 8.

ságra gondol: „Kérd meg az árokban dolgozó munkást, magyarázza el Newton törvényeit. Agyának finom barázdáit tönkretette a túlfeszített munka és a száz éve apáról fiúra szálló nyomorúságos szegénység. Anyja méhéből előjövén a szellemi adományok kapuja becsukódott mögötte. Vigyázzon kezeire és lábaira – csak egy-egy pár van neki belőlük.”²⁵ Itt Emerson a republikánus párt ideológiáját visszhangozza, amikor a szegénység múltbéli terhét cipelő árokban rekedt munkás helyzetének a változatlanlansága felett lamentál. Emerson emlékezteti a munkást munkaeszközeire, kezeire, melyek fölött szabadon rendelkezik, és a szabad földhöz jutás eszközeire, lábaira – ezek mind a társadalmi mobilitás eszközei.²⁶ 1860-ra azonban Emerson elveszítette abbéli hitét, hogy az Egyesült Államokban bármelyik párt is a társadalmi egységet segíti elő. *Politics és Experience* című írásaiban az egységet – Eric Foner szavaival élve – a „társadalmi mobilitásban és gazdasági függetlenségben” érzékelt egység hiányában találta meg, ám 1860-ra nem volt elképzelése a szentimentális egység elősegítésének mikéntjéről.²⁷ Habár Emerson emlékezteti közönségét a Republikánus Párt ideológiájára, a sorsa is emlékezteti őket. A párt ideológiája ugyanis – mely valószínűleg kevésbé a szentimentális egységet szolgálta, mint inkább a gazdasági expanziót – kevésbé érdekelte őt. A sorshoz fordul, még arra is felhasználva azt, hogy megsértse az árokban dolgozó embert öröklött disznószerű vonásai miatt.

Emerson *Fate* című esszéjét annak az elismerésével kezdi, hogy nem létezik a közös tudat: ily módon gyengíti a 19. század közepének közös tudatát, mondván, az nem egységet, hanem megosztottságot szül. Emerson ezzel egy olyan kulturális szituációra válszol, melyben a társadalmi egység múltbéli gondolatai már nem érvényesek, mivel a társadalmi egység természete gyökeresen megváltozott. Emerson úgy reagál erre a társadalmi változásra, hogy szembe száll a közös tudattal, elismerve annak „mindennapi” voltát, azonban ez nem a skót filozófia egészséges közös tudat (ti. józan ész) fogalma, mely az igazság közösségi tudását jelenti. Emerson az igazság új felfogását nyújtja, mely elveti a közös tudat értékét; és az igazság megismerését egy oksági rendszerbe való behatolás révén véli elérhetőnek. Az igazság Emersonnál azonban a magányos megértés tárgya, és nem eredményezi az általa óhajtott szentimentális egységet. Emerson igazságfelfogása túlságosan eltávolodott a hétköznapi tudattól azáltal, hogy a közönséges tudat szétbontását igényli a mögötte meghúzódó törvények feltárása érdekében.

Emerson egykor a természetet ajánlotta a szentimentális egység megteremtésének zárt, már megszokott alapjaként. A *Fate*-ben azonban az önmegismerés területeként ajánlja, ahol az én az egyénisége mindennapi félelmeitől kellő távolságban ismerhető meg. Nem véletlen, hogy az „erény” szó nem jelenik meg e műben. Az amerikai szentimentalista és republikánus hagyományban az erény egyaránt jelentette azt a tevékenységet, amely a társadalomban létrehozta a szentimentális egységet és benne működik, valamint a közjó iránti önzetlen odaadást. 1860-ra Emerson nemcsak, hogy nem érzékelt a szentimentális egységet, hanem már az egyénekről sem képzelte azt, hogy képesek a megvalósítására. Ugyanis szerinte minden, az egyének által érzett egység szükségképpen hamis; az egyetlen valódi egység a „mozaikban” található, melyben minden egyének előre kijelölt helye van. A *Fate*-ben Emerson szétbont minden közönségest azért, hogy feltárja benne az „ok-okozati” viszonyt, és így nem marad semmiféle emberi, legyen az bár szellemi vagy érzelmi, ami csatlakozhatna egy szentimentális egységhez. Emerson először is feladta annak reményét, hogy feléled az a természetes szentimentális egység, mely biztosítja az erény működéséhez szükséges kontextust. Másodszor, feladta

²⁵ Complete Works. VI. 10–11.

²⁶ „A republikánusok polgárháború előtti világában a gazdasági előretúrák ígérete nem a nagyvállalatok felemelkedését implikálta, hanem a mobilitás garanciáját a dolgozók számára.” Foner 38.

²⁷ Foner 29.

reményét a „szereteten” alapuló államra, és úgy vélte, az a legjobb, ha a Republikánus Párt kormányozza azt.²⁸ Harmadszor, Emerson újradefiniálta az egyén fogalmát azáltal, hogy feloldotta azt egy hatalmas oksági rendszerben, ahol az intenciók – például az ére-nyességre való szándék – nem számítanak.

A *Politics* és az *Experience* ugyanazt a problémát különböző szemszögből vizsgálták: az előbbi a relativitást és szubjektivitást a társadalom és történelem szemszögéből vette szemügyre, míg az utóbbi az individualitás és a filozófia perspektívájából tette azt. Hasonlóképpen, a *Fate* és *Illusions* című írások is ugyanazt a kérdést vizsgálják más-más nézőpontból: az előbbi a hatalmas oksági rendszert a filozófia, míg az utóbbi a személyek közötti kapcsolatok szemszögéből elemzi. Az 1830-as és 1840-es években az Emersont foglalkoztató központi gondolat a szentimentális egység természetes állapotának a helyreállítása volt: magánjellegű írásaiban őszintén beszél erről, a nyilvánosságnak szánt munkáiban pedig az ezt a problémafelvetést elősegítő filozófiai retorikát alkalmazza. Az *Illusions* alapvető megnyilatkozásnak tekintendő Emerson filozófiájában, mivel az emberek közötti viszonyokkal foglalkozik, és mivel azután írta, hogy a rabszolgaság makacs továbbélése meggyőzte, a szentimentális egység soha nem fog megvalósulni az Egyesült Államokban.

Az *Illusions* című esszé egy kirándulás leírásával kezdődik, melyet Emerson „egy kellemes társasággal” tett egy Kentucky államban található barlanghoz. Emerson élvezetes kirándulásról számol be, melyet a kedélyesség jellemez.²⁹ Nincs semmi gyűlölködés vagy rosszhiszeműség a társaság tagjai között, csupán a valóságból való kiszabadulás, valamint a köznapisággal és illúzióval való elégedettség érzései érhetőek tetten. A társadalom, mondja Emerson, ilyen illúziók szerint működik: „A föld forog, az élet lármája sohasem halkul. Londonban, Párizsban, Bostonban, San Franciscóban a karnevál, az álarcosbál a tetőpontján van. Senki sem veti le dominóját.”³⁰ Ebben az álarcosbálban a „jóindulat” az emberek közötti egyetértés alapja. Emerson az illúzióknak ezt a parádéját a családi élettel hozza összefüggésbe. A nők – írja – „a szeretet régiójában” élnek, „és annak légköre mindig hajlamos a káprázatra.”³¹ A gyermekek romantikusan látják otthonukat, akármilyen „viskó” is az.³² 1860-ban Emerson a szeretetet és a jóindulatot a káprázat mozgatóerejének gondolta, nem pedig – ahogy azt 1840-ben látta – az igazság előfutárainak.³³ Emiatt az *Illusions* annak a szentimentalizmusnak és racionális intuicizmusnak az elvetése, ami írásait az 1830-as évektől kezdve táplálta.

Emerson a társadalmi viszonyok látszólag önkényes természetét és az igazság közös felfogását a kauzális egység magányos észlelésével veti össze: „A vidám sokadalomban, mely elmerül a karneváli zenében, időnként előtűnik egy szomorú szemű fiú, kinek szemei nem verik vissza a fényt, hogy az előadásnak illő fényt kölcsönözzenek. A fiút az a csapás érte, hogy hajlamos a gyümölcsök és virágok szín pompás egyvelegét egy okra visszavezetni.”³⁴ E fiú szomorúságának az oka – az *Illusions* központi témája – a saját tudása és a közös tudat közötti különbség. A társadalom önkényessége ugyanis csupán látszólagos – a társadalom valójában olyan törvények szerint működik, melyeket annak tagjai nem érzékelhetnek. Jóllehet Emerson elismeri a közös élet- és gondolkodásmódok látszólagos önkényességét és hamisságát, csak annyiban bánkódik ezek felett, amennyiben ezek elválasztják azon keveseket, akik látják az igazságot – jelen esetben csupán

²⁸ A szeretetről és az államról lásd *Complete Works*. III. 219.

²⁹ *Complete Works*. VI. 309.

³⁰ *Complete Works*. VI. 312–313.

³¹ *Complete Works*. VI. 316.

³² *Complete Works*. VI. 315.

³³ *Journals*. VII. 332–333.

³⁴ *Complete Works*. VI. 314.

a szomorú szemű fiút – másoktól. Felismeri, hogy a rejtett törvények teremtik meg az embereket körülvevő illúziókat, s az emberek igénylik ezeket az illúziókat, melyek tulajdonképpen emberi mivoltukat határozzák meg: „Beszélhetünk érzéki csalódásról, a szenvedélyek becsapásáról, valamint az érzelem és az értelem strukturális, jótékony illúzióiról.”³⁵

Ezen kívül a legtöbb ember azért igényli az illúziókat, mert ha felfednék előttük ezen illúziók anatómiáját, azzal aláásnák azokat a hiedelmeket, melyek nem csupán az egyének számára alakítják a világot, hanem magukat az egyéneket is – azokat a „hiedelmeket, melyeket ők és apáik hittek, és amelyek alapján léteztek”. „Mi van akkor, ha ráébredsz arra, hogy ennek az egész fellengzős történelemnek a játéka és játszótere saját magad kisugárzásai, és hogy a Nap kölcsönveszi a sugarait? Milyen rettenetes kérdéseket tanulunk meg feltenni! A régi korok emberei hittek a mágiában, mely elnyelte a templomokat, városokat és embereket, és semmi nyom nem maradt utánuk. Egy olyan mágia titkát ismerjük meg, amely kisöpri az emberek agyából a teizmus összes maradványát és hiedelmét, melyben ők és apáik hittek, és melyre létük épül.”³⁶

A „kisugárzások” eme törvényének a megértése olyan tökéletesen aláássa a közös tudatot, hogy szinte senki nem képes elsajátítani egy ilyen megértést. A törvény megértésének a nehézségét és a közös tudat biztonságát mutatja Emerson példája „az idő illúziójáról, mely nagyon mély: ki diszponál felette?”³⁷ Az *Illusions*-ben a törvény kauzális erején keresztül egyesíti a közösséget, ám egyben biztosítja, hogy a törvény ismerete el fogja választani az egyént a közösségtől. A törvény ismerete ugyanis szétbomlasztja a közös tudatot, jelen esetben viszont az illúziók parádéját, mely egyesíti a közösséget. Még a szerelmet is feloldja a tudás: „Létezik a szerelem illúziója, mely a szeretett személynek tulajdonítja mindazt, ami benne, családjában, nemében, korában vagy társadalmi helyzetében, sőt még magában az emberi elmében is közös. Ez az, amit kedvel a szerető, és amiről híres Anna Matilda.”³⁸ Az *Illusions*-ben bemutatott ambivalencia a kauzális rendszer ellenállhatatlanságából és egyúttal ismeretéből fakadó szomorúságból ered.

Emerson olvasóinak mindössze a „vagon, sőt (...) a személyiség” feladásának a távlatát tudja nyújtani, amint „egymás után fogadjuk el a szellemi törvényeket, mindig ellenállva a soron következőnek, amit aztán mégis el kell fogadnunk.”³⁹ Emerson ugyanakkor tudta, hogy ő és az olvasói „az illúziók e birodalmában (...) sóváran kapaszkodók és botorkálva alapok után kutatnak.”⁴⁰ Tudta, hogy az alap, amit ő érzékelt, különbözik attól, amit a közönsége érzékel, melynek Emersonhoz való viszonyát – ahogy azt ő látta – az *Illusions* utolsó bekezdése megfogalmazza: „A világegyetemben nincs véletlen, és nincs anarchia. Minden rendszer és fokozat. Minden isten ott ül a maga szférájában. Az ifjú halandó belép az égbolt csarnokába, egyedül van ott, egyedül velük. Áldásokkal és ajándékokkal halmozzák el, és odaintik őt trónusaikhoz. Abban a pillanatban és szakadatlanul illúziók hőzápóra hull rá. Hatalmas tömegben képzelet magát, amely ide-oda hullámozik. Engedelmeskednie kell mozdulatának és tetteinek: szegénynek, elárvultnak, jelentéktelennek képzelet magát. Az örült tömeg ide-oda sodródik, most dühösen ezt, majd pedig azt parancsolja neki. Hogy jönne ő ahhoz, hogy ellenálljon akaratauknak, és önállóan gondolkodjon vagy cselekedjen? Minden pillanatban új változások és csalódások zápora ejti őt zavarba és nyugtalanítja. Amikor pedig idővel egy pillanatra kitisztul a levegő, és a felhők egy kissé felemelkednek, ott ülnek körülötte az istenek a trónjaikon

³⁵ Complete Works. VI. 319.

³⁶ Complete Works. VI. 318–319.

³⁷ Complete Works. VI. 319.

³⁸ Complete Works. VI. 319.

³⁹ Complete Works. VI. 320.

⁴⁰ Complete Works. VI. 322.

– egyedül ők, egyedül vele”.⁴¹ Az *Illusions* ezen utolsó bekezdése Emerson retorikájának a végét képviseli. A *The Conduct of Life* volt az utolsó olyan kötet, melyet publikálásra szánt és meg is jelentetett, és az *Illusions* a benne található utolsó esszé.

Az *Illusions* azért is jelenti Emerson retorikájának a végét, mert az esszében elveti annak huszonöt évig uralkodó vezérelvét. Egy idézetben megidézi az „erényt”, ám lemond egy igazságon és erényen alapuló közösség lehetőségéről. Ehelyett az erényt az értelmén túl helyezi el, a „sok szerep és játékos zsúfolt életén” túlra, valamint az „abszolút természetben”.⁴² Úgy tűnt számára, hogy új felismerésének, miszerint a társadalom egy hatalmas kauzális rendszer eredménye, amit a társadalom szinte egyik tagja sem ért meg, nincs retorikai értéke. Emerson szemében a retorika rendkívül gyakorlatias célt szolgált: a természetes szentimentális egység helyreállítását. Miután lemondott ennek lehetőségéről, nem sok mondanivalója maradt közönsége számára.

Emerson történelmi jelentősége a szentimentalizmushoz való hosszú ideig tartó elkötelezettségében és annak az 1850-es években bekövetkező keserű és szomorú megtagadásában rejlik. Emersont tanulmányozva megfigyelhetjük a szentimentalizmus retorikai meggyőző erejét, valamint a társadalmi viszonyokban a 19. század első felében bekövetkezett változás erejét is. Emerson 1830-as és 1840-es években írott naplói egy, a szentimentalizmus és közös tudat mentén egyesült társadalom szentimentális gondolatát hordozták, egy olyan társadalomét, mely erényes egyénekből áll, meggyőző társadalmi eszményt biztosítva a számára. Az 1830-as években keletkezett nyilvános írásaiiban, mint például a *Nature*-ben, arra tett kísérletet, hogy az egységet a közös tudat helyreállítása és az erény szorgalmazása révén segítse elő. Emerson természettel való korai azonosulása a társadalmi egység felé mutató tudatos gesztus volt. Nyíltan bírálta a kapitalizmust mint ami az egység hiányának legfőbb forrása az Egyesült Államokban, de hamarosan elfogadta annak lehetőségét, hogy a tulajdon egy új egység alapját szolgálhatja. Az 1840-es években írt közéleti munkáiban, mint például a *Politics*-ben és az *Experience*-ben elfogadja, hogy a szentimentális egység valószínűleg nem fog megvalósulni az Egyesült Államokban, de megpróbál elősegíteni egy elvontabb és kevésbé közvetlen egységet, mely – paradox módon – az egység hiányára épül: az egyéneket a közös tudat hiánya, a relativizmusra és a szubjektivizmusra épülő episztemológiai állapotok egyesíti. Az 1840-es és 1850-es években azonban Emersonnak ebben a mérgoly csekély egységben való hite is megrendült, amint a rabszolgasággal és az abolícionizmussal kapcsolatos érdeklődése felerősödött. 1860-ra Emerson szentimentalizmusa kimerült. *Fate* című írásában újragondolja a társadalmat, mely számára most már pusztán egy hatalmas kauzális rendszer egyik eredménye, egy olyan rendszeré, melyben az egység, közös tudat és erény megbízhatatlan és lényegtelen, mivel a rendszert nemcsak az jellemzi, hogy illúziókkal borítja el az embereket, hanem az is, hogy az emberi szándékon és tudaton túli mély törvények grammatikája szerint működik. Az *Illusions* megmutatja, hogy mi az ára egy ilyen nézetnek egy olyasvalaki számára, aki értékeli az egységet az erkölcsben, tudásban és a társadalmi kapcsolatokban. Egy ilyen egység lehetőségének a hiányában Emerson feladta retorikáját, azon erőfeszítését, hogy befolyásolja az amerikai kultúrát, és hamarosan még a rabszolgaság előadásában érintett témájától is megfosztva, visszavonult a világtól, és „a concordi bölcsként” utazgatott, előadásokat tartott és újraírta régi írásait.⁴³

⁴¹ Complete Works. VI. 325.

⁴² Complete Works. VI. 324–325.

⁴³ Emerson életéről a polgárháború és 1882-ben bekövetkezett halála közötti időszakban – a jegyzetei rendezésére tett erőfeszítéseiről, az olyan népszerű témákról tartott előadásairól (melyeket gyakran megismételt), mint a szokások, ismerősei halála és az öregedés – lásd Rusk 481–508. Allen 647–670., és különösen McAleer, John: Ralph Waldo Emerson: Days of Encounter. Boston, 1984. 588–596., 640–666.

Mindezek ellenére *The Conduct of Life* című műve révén Emerson az eszmetörténet egy olyan mozgalmának volt a részese, melyet nem értékelt és nem értett meg egészen, mivel annak körvonalai az 1860-as években még nem voltak tisztán kivehetők. A szentimentalizmushoz való tartós elkötelezettsége, a kapitalizmussal és rabszolgasággal szembeni ellenérzése, erőfeszítése társadalmának közéletében való részvételre, valamint az egyetemi morálfilozófusok kompromisszumaival szembeni ellenállása lehetővé tette Emerson számára, hogy egy sor olyan, a későbbiekben elterjedő eszmét és magatartásmódot fogalmazzon meg, amely számos modern értelmiségi számára meggyőző erővel bírt.⁴⁴ Az amerikai liberálisok a 19. és 20. század egyik legnagyobb hatású ideológiáját határozták meg – a liberalizmust, mely megengedi a népen belüli mély megosztottságot, egyúttal ragaszkodik a szabadság, tulajdon és egyenlőség jogaihoz. Emersonnak nem sikerült felélesztenie azt a társadalmi világot, melyben a józan ész, erény és egység az élet fontos elemei voltak, ám sikerült korai meghatározását adnia egy szellemi hagyománynak, mely a 20. század egyik ideológiájaként még ma is él.

A *The Conduct of Life* számos olyan eszme és attitűd köré épül, amelyet Jonathan Culler a modern gondolkodás nagyhatású hagyományának alapvető elemeként határoz meg, és amelyek szerinte Freud, Saussure és Durkheim munkásságáig vezethetők vissza.⁴⁵ Az általuk kidolgozott terminusok – sorrendben – a tudattalan, a *parole* és *langue*, valamint a társadalmi tények. Ezeknek a tudósoknak különleges szókincsre és egy sor feltevésre volt szükségük ahhoz, hogy megtarthassák a szükséges távolságot kutatásuk tárgyától, a hétköznapi emberektől és a társadalmi struktúráktól. Ugyanakkor ezek a terminológiai különbségek és ez a specializáltság nem szabad, hogy elfedje az Emerson és a modern gondolkodás egyik vonulatának eme művelői közötti alapvető hasonlóságokat. Emersont valójában nem hagyta hidegen a társadalom tudományos igényű vizsgálata, hiszen jelen volt a társadalomtudományok egyesült államokbeli létrejötténél, mely Emerson alma materéhez, a Harvard Egyetemhez és az ottani morálfilozófia születéséhez köthető.⁴⁶

A harvardi morálfilozófusokkal szemben Emerson empiricistaként igyekezett írni és pozícióját meghatározni, úgy jellemezve a természetet és a tudatot, ahogy azt a skót iskola által inspirált tanulmányai alapján helyesnek vélte, ám sohasem törekedett egy olyan modern, elvont tudományos nyelvre, mint amelyet Freud, Saussure vagy Durkheim használt. Ehelyett a szentimentalizmus és republikanizmus nyelvére támaszkodott, belevegítve ezekbe a neoplatonizmus és idealizmus nyelvét. A társadalomtudomány absztrakt terminológiája haszontalan lett volna Emerson számára, mivel semmi olyan gyakorlati értéket nem tudott volna benne felfedezni, ami elősegítette volna az erényt és az egységet.

A *Fate* és *Illusions* című esszéiben kifejtett eszmék és attitűdök azt mutatják, hogy Emerson elfogadta a „modernista gondolkodás formális stratégiáit.” Culler a „modernista gondolkodás” egyik elemeként írja le azt a meggyőződést, mely feltételez egy olyan „rendszert (...), amely közvetlenül nem hozzáférhető a tudat számára, mégis úgy gondolják, hogy mindig jelen van, mindig működik abban a viselkedésben, amelyet struktu-

⁴⁴ A „hallgatólagoz alkuról, amit a harvardi morálfilozófusok igyekeztek megkötni a kereskedőkel,” mely szerint „a moralisták a kapitalizmus létét és a vagyion védelmét szolgáló érvel állnak elő, ha a kereskedők kulturális és erkölcsi vezetői pozíciókat adnak nekik.” lásd Howe, Daniel Walker: *The Unitarian Conscience: Harvard Moral Philosophy, 1805–1861*. Middletown, 1988. (1970.) (a továbbiakban: Howe) különösen 140–142., 229–235.

⁴⁵ Culler, Jonathan: *Ferdinand de Saussure*. New York, 1977. (1976.) (a továbbiakban: Culler); Cullerhez hasonlóan érvel Paul Ricoeur *Freud and Philosophy: An Essay on Interpretation* című művében. (Tr. By Denis Savage. New Haven, 1970.) Különösen 3–56.: „Problematic: The Placing of Freud.”

⁴⁶ Howe 2.

rál, és lehetővé tesz.⁴⁷ Emerson ezt a „rendszer” írja le úgy, mint „sorsot”, „a jellem felett zsarnokoskodó szervezetet”, „egyetlen gyökeret”, „szükségyszerűséget” és „törvényt”.⁴⁸ Culler a rendszerről való tudást úgy írja le, mint ami perspektíva kérdése: azon keresztül nézve mások nézetei és tevékenységei önkényesnek tűnnek.⁴⁹ Emerson is úgy beszél a rendszer ismeretéről, mint ami egy olyan „perspektíva” kérdése, melyen keresztül látható „a strukturális, jótékony illúziók” valódi természete, mely lehetővé teszi mások életét.⁵⁰ Emerson elismeri, hogy nem lehet bizonyítani e perspektíva érvényességét, mivel az pusztán egyike a rendelkezésre állóknak: „Geometriánk nem képes arra, hogy átfogja az uralkodó eszmék hatalmas pályáit, meglássa visszatérésüket és kibékítse ellentéteiket. Csak saját polaritásunknak tudunk engedelmesskedni.”⁵¹

Culler a következőképpen írja le azt a szerepet, melyet a „modernista gondolkodás” azok számára jelöl ki, akik nem tudják magukévá tenni perspektíváját arról a rendszerről, amely valójában megteremti őket: „A szubjektum alkotóelemeire töredezik, melyekről kiderül, hogy a konvenció interperszonális rendszerei. »Feloldódik«, mivel funkcióit a rajta keresztül működő sokféle rendszernek tulajdonítják.”⁵² Emerson hasonló módon írja le az egyéneken keresztül működő rendszert, mely feloldja annak közönséges én-tudatát: „Az ember látja, amint jelleme kiárad az eseményekben, melyek – úgy tűnik – találkoznak, de amelyek belőle válnak ki, és elkísérik őt. Az események a jellemmel együtt terjeszkednek. Ahogy egykor játékok között találta magát, úgy most kolosszális rendszerben játszik szerepet, és növekedése ambícióiban, társaiban és teljesítményében nyilvánul meg. Úgy tűnik, mintha a véletlen műve volna, de valójában az okságé; ő a mozaik, mely szögletes és csiszolt annak érdekében, hogy beilleszkedjen az általa betöltött résbe.”⁵³ A gondolkodás ilyesfajta igazításainak a következménye – a „rendszer”, „perspektíva” és az értelmiségiek, valamint az egyszerű emberek közötti episztemológiai megosztottság újonnan elismerése – éppen a szentimentalizmus és a racionális intuicionizmus együttes megszűnése.

A sors iróniája, hogy Emerson gondolkodásának leghagyományosabb aspektusa, egység eszméje készítette őt elő a legmodernebbre. Korai műveiben még úgy mutatja be az egyéneket, mint akik egy rendszerben, a természetben viszonyulnak egymáshoz és egyesülnek egymással. A természet és annak törvénye Emerson korai írásaiban a tudat empirikus tényei, melyek a közös tudatban találhatók, és egyetemességükön keresztül a szentimentális egységet segítik elő azok között, akik odafigyelnek a közös tudatra. A *The Conduct of Life*-ban a természet valami alapvetően különbözővé, „abszolút természeté” válik.⁵⁴ A természettől és a természeti törvénytől eltérően az „abszolút” természet és annak törvénye, a sors nem a tudat empirikus tényei, nem a közös tudat elemei, csupán egy „perspektíván” keresztül hozzáférhető a racionális intuíció számára. A *The Conduct of Life*-ban az egység – következőképpen – nem szentimentális egység, hanem egy ok sokszoros hatásainak az egysége. A késői Emerson számára az eszmék és cselekedetek minden szempontból önkényesek, leszámítva azt, hogy a sorsból erednek. Habár „a kullisszák, színpadi hatások és ceremónia, mellyel élnek”, jelentéssel bírnak a velük élő emberek számára, egyúttal elveszítik hétköznapi jelentésüket a sors, a szükségyszerűség és a törvény szemszögéből, vagyis egy olyan perspektívából szemlélve, amely – Emerson elismeri – csakis úgy jön létre, hogy az „érzelmek régióját,” ahol a legtöbb emberi gondol-

⁴⁷ Culler 80.

⁴⁸ Complete Works. VI. 8., 42., 49., 314.

⁴⁹ Culler 9–16.

⁵⁰ Complete Works. VI. 36., 319.

⁵¹ Complete Works. VI. 3.

⁵² Culler 82.

⁵³ Complete Works. VI. 42.

⁵⁴ Complete Works. VI. 324.

kodás és cselekvés végbemegy, feladják.⁵⁵ Emerson különbségtétele a sors és az egyes eszmék és cselekedetek között párhuzamos azzal, ahogy Saussure megkülönbözteti a *langue*-t és a *parole*-t, „a viselkedés különféle típusait lehetővé tevő felszín alatti rendszert és az ilyen viselkedés tulajdonképpeni eseteit.”⁵⁶ Saussure elemzése szerint a mondatok a nyelvtani szabályokat követik, de önkényes nyelvi jelekből, szavakból épülnek fel.⁵⁷ A *The Conduct of Life*-ban az eszmék és cselekedetek hasonlóan a sorsot követik, ám szintén önkényesek a tekintetben, hogy nem tárják fel a valóságot. Ez a meglátás, miszerint az önkényes elemek egy szabályok uralta rendszerben funkcionálnak, a modern gondolkodás egyik alapvetése, és egyik első megfogalmazását a késői Emersonnál találjuk meg.

„A modernista gondolkodás formális stratégiáinak” a felfedezése a késői Emersonnál többféle szempontból is gazdagíthatja a modern eszmetörténetről való ismereteinket. Először is, segítségével megmutatható, hogy Emerson a „modernista” perspektívához úgy jutott el, hogy reflektált társadalommal kapcsolatos tapasztalásaira, a naplóiban lejegyzett történésekre és folyamatokra, a polgárháború előtti Egyesült Államokat jellemző létélményre, mely magában foglalta a rabszolgaságot, népi és pártpolitikát, a bővülő gazdaság jelenségét, a mozgásban lévő népeiséget, racionalizált kereszténységet és – ami Emersont a leginkább foglalkoztatta – a fejlődést, amely a szentimentális hagyomány által eszményített társadalmi viszonyok ellen hatott. Az, hogy Emerson „modernista” perspektívát alakított ki, egyrészt arra utal, hogy a „modernista” gondolkodásmód, bármi is legyen a tudományos vagy filozófiai státusza, egy modern kulturális és társadalmi helyzetre adott válaszként fogható fel. Másodsor, rámutat a „modernista gondolkodás” 18. és 19. századi eszmékben és attitűdökben rejlő gyökereire. Emerson fejlődése megmutatja, hogy a rendszerről és nyelvtanról szóló modernkori gondolatok a természetről és természeti törvényről szóló régebbi nézetekben gyökereznek: az értelmiség perspektívájából tekintve a modernitásba való átmenet nem más, mint a természeti törvény közös tudattól való visszavonulása a csupán az értelmiség számára rendelkezésre álló tudás szintjére. Harmadszor, feltárja azt az érzelmi áldozatot, ami azzal járt, hogy Emerson elfogadta a „modernista” perspektívát. A közös tudatban egyesített közösség szentimentalista gondolata – úgy tűnik – mélységesen meggyőző és értékes volt Emerson és sok elődje számára. Miután Emerson elvetette azt, megkeseredett emberré vált, és visszavonult a „modernista gondolkodás” – általa annak tapasztalt – szinte teljes elidegenedésébe.

Fordította: Vajda Zoltán

⁵⁵ Complete Works. VI. 316.

⁵⁶ Culler 27.

⁵⁷ Culler 10–15.

JOHN SAILLANT

*“What terrible questions we are learning to ask”:
Abolitionism, transcendentalism, and modernism in
Emerson’s thought*

The article discusses Ralph Waldo Emerson’s abolitionism, arguing that his transcendentalist philosophy was replaced by a modernist one developed in the wake of his participation in the abolitionist movement and expressed in his *The Conduct of Life* of 1860. The interplay between Emerson’s thought and his antislavery activism led in the 1850s to a radical revision of his ideas and his sense of his relationship to his audience. Through analysis of two essays in *The Conduct of Life*, “Fate” and “Illusions,” it is shown how, for Emerson, a transcendentalism based on shared experience and sentiment was replaced by one based on some immense impersonal metaphysical force. Emerson offered an early definition of a set of modernist ideas and attitudes later to be developed by such thinkers as Freud, Saussure, and Durkheim. These include the existence of an underlying system structuring behavior working through individuals and, in the philosopher’s mind, undermining their ordinary sense of self. Emerson’s distinction between fate and particular ideas and actions is parallel to Saussure’s distinction between langue and parole. Emerson’s case shows that the modernist line of thought is a response to a modern cultural and social situation, that the roots of modernist thought can be found in 18th and 19th century ideas (natural laws based on common sense) and that Emerson’s adoption of a modernist perspective involved an emotional sacrifice, the abandonment of the sentimentalist notion of a community united in common sense.